

Spoločnosť Ježišova a liturgia

Vlastimil Dufka SJ

20. mája 2021 Spoločnosť Ježišova a celá „ignaciánska rodina“ na celom svete vstúpi do slávania Jubilejného ignaciánskeho roku, v ktorom si pripomenie 500. výročie od zranenia sv. Ignáca v boji pri Pamplone, ku ktorému došlo 20. mája 1521. Toto zranenie a následná rekonvalescencia boli dôležitými udalosťami v živote sv. Ignáca, zakladateľa Spoločnosti Ježišovej, lebo dali podnet ku jeho duchovnej konverzii, počas ktorej ho Duch Svätý viedol bližšie ku Kristovi. Vrcholom tohto Jubilejného roku bude 12. marec 2022, kedy si Cirkev pripomenie 400. výročie kanonizácie sv. Ignáca, sv. Františka Xaverského, ako aj sv. Terézie od Ježiša, sv. Izidora z Madridu (Labradora) a sv. Filipa Neriho. Jubilejný ignaciánsky rok bude zavŕšený na slávnosť sv. Ignáca 31. júla 2022.

Generálny predstavený Spoločnosti Ježišovej Arturo Sosa SJ vo svojom oficiálnom liste celej Spoločnosti, ktorým vyhlasuje spomínaný Jubilejný rok, napísal, že je jeho túžbou,

aby v centre našej pozornosti počas tohto Ignaciánskeho roka, zaznievalo volanie, aby sme Pánovi, inšpirovaní osobnou skúsenosťou Ignáca, umožnili pracovať na našom obrátení.¹

Mottom Jubilejného ignaciánskeho roku je „vidieť všetky veci novým spôsobom v Kristovi“. V centre Jubilejného roku nie sú pompézne oslavy, ale snaha o vlastnú obnovu Spoločnosti Ježišovej v Kristovi. Páter Arturo Sosa SJ vyzýva jezuitov k návratu ku svojim prameňom:

Spoločnosť Ježišova vychádza vo svojej podstate z Ignácových skúseností, ktoré si v Ignaciánskom roku (2021–2022) pripomenieme. Dáva nám to dobrú príležitosť na to, aby sme spoznali naše duchovné korene, duchovný prameň, ktorý nás tak rozličnými spôsobmi a na mnohých miestach živí a udržuje.²

¹ Arturo Sosa, *List celej Spoločnosti Ježišovej* 2019/23 (zo dňa 27. septembra 2019), Rím: Generálna kúria Spoločnosti Ježišovej, 2019 (vlastný preklad).

² Tamže.

Primárnym duchovným prameňom Spoločnosti Ježišovej sú *Duchovné cvičenia*.³ V nich v dvadsiatom treťom článku nachádzame tzv. *Princíp a fundament alebo vedúcu zásadu a základnú pravdu*. Hovorí nasledovné:

Človek je stvorený, aby chválil Boha, nášho Pána, vzdával mu úctu a slúžil mu, a takýmto spôsobom si spasil dušu; a ostatné veci na povrchu zeme sú stvorené pre človeka, aby mu pomáhali dosiahnuť cieľ, pre ktorý je stvorený.⁴

Pre dnešného človeka je prirodzeným a privilegovaným miestom chvály, oslavy a služby Bohu liturgické slávenie, najmä Eucharistia. „Jezuiti však boli dlho považovaní za lepších v službe ako v oslave a uctievaní, prinajmenšom ak ide o oficiálne verejné slávenia Cirkvi.“⁵ Pôvodné rehoľné pravidlá od jezuitov dokonca žiadali vypustenie spievanej chórovej modlitby a striednosť i jednoduchosť pri liturgických sláveniach.

Prečo videli jezuiti priester pre oslavu Boha skôr v službe bližným ako v pompéznych liturgických sláveniach 16. storočia porozumieme, ak nazrieme do dejín liturgie, kedy sa formovala a rozvíjala Spoločnosť Ježišova. Prvá časť tejto štúdie priblíži niektoré aspekty liturgie vrcholného stredoveku do 16. storočia. Nasledujúca druhá časť štúdie ilustruje prepojenie liturgickej teológie a ignaciánskej spirituality. Tretia časť štúdie poukáže predovšetkým na odkaz dvoch významných generálnych predstavených Spoločnosti Ježišovej – pátra Włodimira Ledóchowského a Jean-Baptiste Janssenssa, ktorí v období liturgického hnutia 20. storočia viedli Spoločnosť Ježišovu k oživeniu a rozvíjaniu vzťahu k liturgii.

1. LITURGIA NA KONCI STREDOVEKU A V ČASE SV. IGNÁCA

1.1 Fragmentácia ekleziálnej komunity a privátne sväté omše

Katolícka cirkev sa na konci stredoveku nachádzala v úpadkovom období rozvoja dejín liturgie. Už vo vrcholnom stredoveku bol narušený

³ SVÄTÝ IGNÁC Z LOYOLY, *Duchovné cvičenia. Exerciície*, Trnava: Dobrá kniha, 2005.

⁴ Tamže, s. 31, čl. 23.

⁵ Robert TAFT, „Jesuit Liturgy – An Oxymoron?“ *Worship*, č. 84 (2010): 39.

starobylý systém „katedrálnej liturgie“, s čím súviselo oslabenie liturgickej komunity a triumf privátnych svätých omší.⁶ Kresťanské komunity v západnej Európe boli pôvodne formované ako jeden organizmus pod vedením biskupa. Biskup predsedal v katedrále a nižšie duchovenstvo mu asistovalo pri slávení sviatostí, liturgických sláveniach a pastoračných povinnostiach. V tomto systéme kňaz bol svätený pre službu konkrétnej komunity, nie pre svoje osobné zdokonalenie alebo pre štipendia votívnych darov. Tento systém cirkevnej organizácie trval v niektorých častiach západnej Európy do 10.–11. storočia.⁷ Prirodzene, že kňazi slúžili aj v menších kaplnkách mimo mesta, no iba katedrála mala svoju krstiteľnicu a všetky väčšie slávnosti boli slávené v hlavnom katedrálnom chráme. V samotnom Ríme, kde bolo množstvo prímestských kostolov, jednota eucharistickej a ekleziálnej komunity bola udržiavaná aj praxou, ako bolo *fermentum*. Vďaka tejto praxi sa čiastka Eucharistie zo slávania v katedrále prinášala do vzdialenejších komunít na znak jednoty jednej Eucharistie s bazilikou senior.⁸

Kolaps katedrálného systému celkom oslabil verejné slávenie jednotnej komunitnej liturgie. Vidiecke kaplnky a menšie prímestské kostoly začali slúžiť oddeleným komunitám a svojim duchovným. Prax vykonávania krstu vo farských kostoloch každý deň v roku znamenala koniec starého procesu kresťanskej iniciácie, koncentrovanej okolo krstiteľnice katedrály, ako integrálnej časti veľkonočných slávení. V tomto období si môžeme všimnúť: fragmentáciu liturgickej jednoty a narastajúcu klerikalizáciu.⁹

Vznikom tzv. „úplných misálov“ (*Missalia plena*) v 13. storočí sa výrazne rozšírilo súkromné slávenie sv. omše. Pôvodne mal každý účastník slávania Eucharistie svoju knihu a v nej bola iba tá časť, ktorá sa ho týkala. Táto prax bola výrazom spoločenského charakteru slávania. *Missalia plena* umožňovali kňazovi, aby slúžil sv. omšu sám, teda bez lektora,

⁶ Porov. Theodor KLAUSER, *A Short History of the Western Liturgy. An account and some reflections*, Oxford: Oxford University Press, 1979², s. 97–108.

⁷ Porov. TAFT, „Jesuit Liturgy – An Oxymoron?“ s. 43.

⁸ Porov. John F. BALDOVIN, „The Fermentum in Rome in the Fifth Century: A Reconsideration,“ *Worship*, č. 79 (2005): 38–53.

⁹ Porov. Enrico CATTANEO, *Il culto cristiano in occidente. Note storiche*, Roma: CLV-Edizioni liturgiche, 1992², s. 252–254.

speváckeho zboru atď., čím sa oslabilo komunitné chápanie Eucharistie.¹⁰

Tichá recitácia omšového kánonu zväčšovala priepasť medzi klerikálnou prevahou liturgie a veriacimi, ktorí si svoje duchovné potreby dopĺňali alegorickými, zavše fantastickými výkladmi omše. Snaha „vidieť Eucharistiu“ začala nahrádzať prijímanie Eucharistie. Expozícia Najsvätejšej sviatosti sa dostávala do centra eucharistického kultu.¹¹

1.2 Liturgia hodín

Po tom ako sa monastické oficium stalo všeobecne vzorovým oficiom, jeho uskutočnenie počas dňa bolo ťažko realizovateľné, najmä pre pastoračne vyťažených kňazov. Preťaženosť modlitby officia sa prejavila aj v reakciách z monastických kruhov, ako to naznačili *Black Monks of England*, ktorí sa počas svojej kapituly v roku 1277 sťažovali:

... kvôli dĺžke officia, ktorá spôsobuje znechutenie a hasí oddanosť, štúdium, predchádzajúca sláva rehole sa stáva obsolentná, zastaraná... Preto sa veľa ľudí, ktorí sa vyznačujú dôstojnosťou, vedomosťami a morálkou, držia ďalej od rádu a odmietajú doň vstúpiť.¹²

Pred reformou officia pápeža Pia V. z roku 1568 bolo bežné, že sa do obsiahleho officia pridávali počas určitých dní ďalšie modlitby. Zvyčajne sa pridávalo oficium za zomrelých dobrodincov; za živých dobrodincov sa spievalo pätnásť žalmov pred matutinom a po *Prime* sa pridávalo sedem penitenciálnych žalmov. Zo zbožnosti sa niekedy pridalo oficium k preblahoslavenej Panne Márii. Súčasťou dennej modlitby bola svätá omša, ktorá pri komunitnom slávení obsahovala pomerne komplikovaný spev s neprimerane dlhými sekvenciami. Takéto slávenia sotva tr-

¹⁰ Porov. Marcel METZGER, *Storia della liturgia. Le grandi tappe*, Milano: Edizioni San Paolo, 1996, s. 166–169.

¹¹ Už v roku 1450, keď kardinálsky legát Nicolaus Cusanus (1401–1464) cestoval cez Nemecko, sťažoval sa, že Eucharistia bola konštituovaná, aby bola prijímaná, nie pre poznanie. Porov. TAFT, „Jesuit Liturgy – An Oxymoron?“ s. 45, pozn. 20.

¹² William A. PANTIN, *Documents Illustrating Activities of the General and Provincial Chapters of the English Black Monks*, London: The Royal Historical Society of Jesus (Camden Third Series XLV), 1931, s. 64, in TAFT, „Jesuit Liturgy – An Oxymoron?“ s. 46 (vlastný preklad).

vali menej ako tri hodiny.¹³ Preťaženosť oficiá bola dôvodom, prečo sv. Ignácovi záležalo, aby Spoločnosť Ježišova nebola viazaná povinnosťou komunitného spievania liturgie hodín, lebo tak by bola výrazne obmedzená disponibilita a pohyblivosť v apoštoláte.

V pôvodnom znení Stanov Spoločnosti Ježišovej nachádzame odporúčanie, aby sa večery konali jednoducho a aby samotné slávenie viedlo k sviatosti zmierenia, prípadne ku kázňam a duchovným prednáškam:

Ak sa v niektorých domoch alebo kolégiách večer káže, alebo vyučuje a usúdi sa, že bude vhodné pred kázňou alebo prednáškou recitovať na udržanie ľudu večerné chvály (vešpery), môže sa to urobiť. Tak sa to zvyčajne môže robiť v nedeľu a vo sviatky, no bez viachlasného zborového spevu, ale jednohlasne, nábožne, príjemne a jednoducho. A to iba preto a natoľko, aby bol ľud, podľa nášho úsudku, viac priťahovaný ku spovedaniu, kázňam a k duchovným prednáškam, ale nie pre niečo iné...¹⁴

Z týchto slov vyplýva, že samotné liturgické slávenie večer bolo vnímané skôr ako prostriedok na iné ciele, nie ako slávenie, ktoré má zmysel v sebe, ako miesto autentickej modlitby a formovania vzťahu medzi Bohom a jeho ľudom.

Kňazi zo Spoločnosti Ježišovej, podobne ako ostatní rehoľníci, boli povinní modliť sa liturgiu hodín, ale táto modlitba nemala byť viazaná na spoločenstvo. Formula rehoľného zriadenia Spoločnosti Ježišovej, schválená a potvrdená pápežom Pavlom III. v apoštolskom liste *Regimini militantis Ecclesiae* z 27. septembra 1540, o modlitbe liturgie hodín hovorí nasledovne: „Všetci vysvätení spoločníci, aj keď nemajú cirkevné benefície alebo príjmy z nich, sú povinní modliť sa súkromne a jednotlivo, nie spoločne, officium podľa spôsobu Cirkvi.“¹⁵

Vzhľadom na to, že liturgia hodín v čase sv. Ignáca bola veľmi obšiahla a výrazne poznačená monastickým oficiom, viazanosť na chórovú, teda komunitnú formu modlitby by spôsobila nepružnosť jezuitov v apoštoláte. Preto sv. Ignácovi hneď od začiatku záležalo na tomto pri-

¹³ Porov. Joannis Baptistae JANSSENS, „De nostrorum in sacra liturgia institutione instructio et ordinatio,“ *Acta Romana Societatis Jesu*, č. 13 (1959): 642. Porov. KLAUSER, *A Short History of the Western Liturgy*, s. 96.

¹⁴ *Stanovy Spoločnosti Ježišovej a doplňujúce normy*, Trnava: Dobrá kniha, 1997, s. 196–197, čl. 587.

¹⁵ „Formula rehoľného zriadenia Spoločnosti Ježišovej, schválená a potvrdená pápežom Pavlom III.,“ čl. 8, in *Stanovy Spoločnosti Ježišovej a doplňujúce normy*, Trnava: Dobrá kniha, 1997, s. 34.

vilégiu neviazanosti na chórovú spievanú modlitbu. Dôvod, prečo sa modlitba liturgie hodín nemala v Spoločnosti Ježišovej konať chórovým spôsobom, uvádza aj 586. článok Stanov Spoločnosti Ježišovej:

Kedže činnosť v duchovnom pomáhaní ľuďom je veľmi dôležitá a nášmu rehoľnému zriadeniu taká vlastná a mnohoraká, pričom však náš pobyt na tom-ktorom mieste je veľmi nestály, naši nebudú chórovo spievať kanonické hodinky, omše a iné oficiá. Veď tí, ktorí z nábožnosti chcú byť prítomní na takých oficiách, majú dosť príležitostí na uspokojenie svojich túžob. Naši sa však majú venovať tomu, čo je na oslávenie Boha vlastnejšie nášmu povolaniu.¹⁶

Na základe tohto článku zo Stanov Spoločnosti Ježišovej však nemožno usudzovať, že by sv. Ignác bol proti spevu. V knihe Duchovných cvičení sv. Ignáca nachádzame tzv. *Pravidlá o zmyšľaní v bojujúcej Cirkvi*, kde v treťom pravidle nájdeme tieto slová: „Chváľme častú účasť na svätej omši, tiež spevy, žalmy a dlhé modlitby v kostole i mimo neho. Tiež hodiny, určené v ustanovený čas na všetky bohoslužby, na rozličné pobožnosti a na všetky kánonické hodinky.“¹⁷ Sv. Ignácovi išlo predovšetkým o to, aby jezuiti nemuseli byť viazaní na jedno miesto, čo bolo typické pre monastický spôsob života, ale aby boli pohotoví duchovne pomáhať ľuďom na rôznych miestach, čo by nebolo možné pri spoločnom chórovom spievaní kanonických hodín.

O pozitívnom vzťahu sv. Ignáca k hudbe a ku spevu napísal španielsky hagiograf a spoločník sv. Ignáca Pedro de Ribadeneira v *Dicta et facta S. Ignatii* nasledovné:

V pondelok vo Veľkom týždni roku 1544 rozprával nám náš Otec v mojej prítomnosti, ako raz vošiel do Kostola sv. Jozefa (bolo to na jeho sviatok) a pocítil veľkú útechu z hudby, ktorú tam počul. A dodal tieto slová: „Keby som sa riadil svojou záľubou a náklonnosťou, zaviedol by som v Spoločnosti chór a spev. Nerobím to však preto, lebo mi Boh, náš Pán, dal porozumieť, že to nie je jeho vôľa a že nás nechce používať v chóre, ale v iných veciach ku svojej službe.“¹⁸

¹⁶ *Stanovy Spoločnosti Ježišovej a doplňujúce normy*, s. 196, čl. 586.

¹⁷ SVÄTÝ IGNÁC Z LOYOLY, *Duchovné cvičenia. Exerciície*, s. 160, čl. 355.

¹⁸ „Monumenta Historica Societatis Jesu. Monumenta Ignatiana, Fontes narrativi de Sancto Ignatio,“ VI. I, s. 418, in SVÄTÝ IGNÁC Z LOYOLY, *O sebe. Autobiografia sv. Ignáca z Loyoly*, Trnava: Dobrá kniha, 1997, s. 73.

1.3 Tridentský koncil

Tridentský koncil (1545–1563),¹⁹ bohužiaľ, nevniesol do liturgie zmenu ducha. Burkhard Neuheuser takto charakterizuje liturgickú reformu Tridentského koncilu:

Reformačné dielo Tridentu a pápežov si zaslúži veľkú pochvalu: zachránilo liturgiu od krízy 16. storočia. Toto dielo má však aj svoje limity: kým táto reforma dala liturgii nemennú formu, aby tak prekonala situáciu chaosu svojej doby, tiež ju vzdialila od reálneho života, takmer ju „zmrazila“, čím prinútila zbožnosť veriacich, aby sa od liturgie vzdialila a upriamila sa na formy ľudovej zbožnosti.²⁰

Podobne ako v barokovej architektúre, kde sa kládol dôraz na vonkajšiu výzdobu, tak aj liturgia v dobe sv. Ignáca bola poznačená vonkajšou „okázalosťou“. ²¹ Sviatosťný život sa nezriedka redukoval na to, čo je „platné“ a „dovolené“. Veriaci však vyhľadávali svoj duchovný pokrm v súkromných pobožnostiach, čím hľadali náhradu toho, čo im liturgia neposkytovala. Privatizácia zbožnosti a následný individualizmus oslabili vedomie, že kresťania sú spasení ako ľud, Kristovo telo, a že liturgia formuje jednotu ľudu v jeho spásonosnom vzťahu k Otcovi, skrze Krista v Duchu Svätom.²² Liturgia bola niečím pekným, ale nie podstatným, „užitočným“, aby ľudia mohli byť povzbudení, aby sa vzbudila ich oddanosť a zbožnosť a aby tak veriaci mohli byť lepšie vedení k spovedi atď.²³

¹⁹ Porov. Dokumenty Tridentského koncilu (latinský text a překlad do češtiny) přel. Ignác Antonín Hrdina, Praha: Krystal OP, s.r.o., 2015.

²⁰ Burkhard NEUNHEUSER, *Storia della liturgia attraverso le epoche culturali*, Roma: CLV – Edizioni liturgiche, 1999³, s. 139 (vlastný preklad).

²¹ Na vnímanie liturgie, ktorá by bola považovaná iba za vonkajšiu skutočnosť, reagoval pápež Pius XII. vo svojej encyklike *Mediator Dei*: „Preto odchyľujú sa od pravého a vlastného poňatia a zmyslu posvätné liturgie vonkoncom tí, ktorí ju považujú len za vonkajšiu a zmyslom podliehajúcu časť bohoslužby alebo za akési pôvabné vystrojenie náboženských úkonov, lež ani tí sa nemýlia menej, ktorí ju pokladajú len za súhrn zákonov a príkazov, ktorými cirkevná hierarchia nariaďuje zariaďovať a usporadúvať obrady.“ Pius XII., *Mediator Dei* o posvätné liturgii, Košice: Verbum, 1949, s. 19. Pôvodné vydanie encykliky: Pius XII. „*Mediator Dei*,“ in *Acta Apostolicae sedis* 39 (1947): 521–595.

²² Porov. TAFT, „Jesuit Liturgy – An Oxymoron?“ s. 47.

²³ Porov. TAFT, „Jesuit Liturgy – An Oxymoron?“ s. 47. Na tento rozmer „instrumentalizácie“, účelovosti ako aj zmyslu v liturgii reagoval aj Romano Guardini vo svojej knihe *O duchu liturgie*, osobitne v kapitole *Liturgia ako hra*: „Liturgia nie je prostriedok

Pod vplyvom tohto vývoja sa rozvoj duchovného života vzdľaľoval od verejných liturgických slávení a výraznejšie sa koncentroval na osobnú zbožnosť a rozvoj mystiky. Podobné smerovanie možno vnímať cez kresťanské hnutie *Devotio moderna*, ktoré sa od 14. storočia šírilo z Holandska do vtedajšej Európy a zdôrazňovalo individuálny prístup ku viere a ku náboženstvu.

Sv. Ignác tiež pocítoval potrebu určitého odstupu od formalistických a ritualistických aspektov vtedajšieho liturgického života,²⁴ ale ako človek svojej doby sa nevymanil z individualistického rámca svojho prostredia. Pre Ignáca boli sviatosti nástrojmi pre osobnú svätosť. Svätá omša bola pre neho veľmi osobnou a privátnou skutočnosťou, časom pre vízie, svetlo, útechy, slzy a prostriedkom na získanie milostí.²⁵

Hoci od vrcholného stredoveku u veriach upadala účasť na prijímaní Eucharistie, sv. Ignác zdôrazňoval časté sväté prijímanie, ako aj častú sviatosť zmierenia, čo bolo v jeho dobe nezvyčajné a na čo reagovala aj vtedajšia inkvizícia. Na praxi častého prijímania Eucharistie záležalo sv. Ignácovi natoľko, že ju vložil aj do svojich *Duchovných cvičení*,²⁶ ako aj

na dosiahnutie nejakého účinku, liturgia je – aspoň do určitej miery – samoúčelná. Nie je prechodom k cieľu, ktorý leží mimo nej, ale v sebe spočívajúcim svetlom života. To je nesmierne dôležité. Kto to prehliada, ten v liturgii hľadá rôzne výchovné zámery, ktoré do nej síce možno nejakým spôsobom vložiť, ktoré však nie sú podstatné. Presne vzaté, liturgia nemôže mať žiadny „účel“ už preto, lebo tu nie je kvôli človeku, ale kvôli Bohu. V liturgii nehľadá človek na seba, ale vzhliada k Bohu, jeho pohľad je zameraný na Boha. Človek nemá v liturgii smerovať k sebe, ale má vzhliadať na Božiu slávu. Zmysel liturgie je v tom, aby sa duše vzťahli k Bohu, aby sa pred ním otvorili, aby žili v jeho živote, v posvätnom svete božských pôsobností, právd, tajomstiev a znamení, aby v ňom mali pravý, vlastný, skutočný život.“ Romano GUARDINI, *O duchu liturgie*, Praha: Křesťanská akademie, 1993, s. 33–34 (vlastný preklad).

²⁴ V snahe o striedmosť vo vzťahu k verejnej liturgii sv. Ignác nebol sám. Jeho súčasník, blahoslavený Paul Giustiniani (1476–1528), reformátor kamaldulských mníchov z Monte Corony, tiež trval na liturgii poznačenej jednoduchosťou a striedmosťou v reakcii na prevládajúcu renesančnú „okázalosť“: „Nespievame, iba veľmi zriedka... Nehľadajte záľubu v pompézosti procesií.“ Jean LECLERCQ, *Alone with God*, Montecorona: ErCam Edition, 2008², s. 79 (vlastný preklad).

²⁵ V *Duchovnom denníku* sv. Ignáca nachádzame mnohé odkazy na osobné prežívanie sv. omše, napríklad: (2. február 1544) „Veľká zbožnosť počas omše, so slzami, spolu s rastúcou dôverou voči Našej Panej...“ (5. februára 1544) „Veľká zbožnosť pred, počas a po sv. omši s toľkými slzami, že ma boleli oči...“ [*Spiritual diary of Saint Ignatius Loyola*, edited and translated by Joseph A. MUNITIZ SJ, London: Inigo Enterprises, 1987, s. 25 (vlastný preklad).]

²⁶ „Druhé pravidlo. Máme chváliť *spoved'*, vykonanú u kňaza, *prijímanie Oltárnej sviatosti* raz do roka, ešte viac mesačne a oveľa viac každý ôsmy deň pod predpísanými potreb-

do *Stanov Spoločnosti Ježišovej*.²⁷ Napriek častej opozícii kléru, sv. Ignác a jeho prví spoločníci sa stali promótormi častého svätého prijímania. Až po niekoľkých storočiach sa časté sväté prijímanie natrvalo udomácnilo v praxi Cirkvi.

Rezervovanosť sv. Ignáca voči určitým formám liturgických slávení vychádzala najmä z vtedajšieho stavu liturgie, ale aj z osobitného poslanca Spoločnosti Ježišovej, ktorej členovia nemali byť viazaní iba na jedno miesto svojho pôsobenia, ale mali byť disponibilní pre poslanie a službu. Je prirodzené, že sv. Ignác nevnímal liturgiu, ako ju vnímame dnes po Druhom vatikánskom koncile, kde aj hudba a spev je integrálnou súčasťou liturgických slávení,²⁸ teda autentickou modlitbou, a nie iba jej „okrášľujúcim dodatkom“.

2. TEOLOGICKÉ ASPEKTY LITURGIE A IGNACIÁNSKA SPIRITUALITA

Kde teda hľadať určité teologické východiská pre porozumenie liturgie v kontexte ignaciánskej spirituality? Aké sú vzťahy medzi teologickými prvkami liturgie a ignaciánskou spiritualitou? Liturgia je predovšetkým slávením veľkonočného tajomstva Ježiša Krista,²⁹ ktorý je v liturgii aktívne prítomný. Konštitúcia o posvätnéj liturgii *Sacrosanctum concilium* (SC) hovorí, že

dielo vykúpenia ľudstva a dokonalej oslavy Boha, ktorého predohrou boli veľké Božie skutky uprostred starozákonného ľudu, uskutočnil Kristus Pán predovšetkým veľkonočným tajomstvom svojho požehnaného umučenia, zmŕtvychvstania a slávneho nanebovstúpenia. V tomto tajomstve svojou smrťou našu smrť premohol a svojím zmŕtvychvstaním obnovil nám život“.³⁰ Inštrukcia *Inter Oecumenici* hovorí, že sila

nými podmienkami.“ SVÄTÝ IGNÁC Z LOYOLY, *Duchovné coičenia. Exercície*, s. 159–160, čl. 354.

²⁷ Porov. *Stanovy Spoločnosti Ježišovej a doplňujúce normy*, s. 61–62, čl. 80.

²⁸ Porov. DRUHÝ Vatikánsky koncil, „*Sacrosanctum concilium*, konštitúcia o posvätnéj liturgii,“ in *Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu*, Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2008, s. 195, čl. 112.

²⁹ Porov. František KUNETKA, *Slavnost našeho vykoupení*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997, s. 16–22.

³⁰ DRUHÝ Vatikánsky koncil, *Sacrosanctum concilium*, s. 163, čl. 5.

„pastoračnej činnosti sústredenej v liturgii smeruje k tomu, *aby sa životom vyjadrovalo veľkonočné tajomstvo*.³¹

Veľkonočné tajomstvo, ktoré je slávené a sprítomňované pri každom liturgickom slávení, má teda formovať a pretvárať celý život veriaceho človeka, spôsob jeho konania.³²

Veľkonočné tajomstvo Ježišovho utrpenia, jeho smrti a zmŕtvychvstania je centrálnym aspektom aj ignaciánskej spirituality a sv. Ignácia i jeho nasledovníkov vždy viedlo k službe Bohu a k blížnemu. Vo svojej knihe *Duchovných cvičení* sv. Ignác venuje veľkonočnému tajomstvu tretí týždeň³³ a prvú časť štvrtého týždňa.³⁴ Sv. Ignác odporúča exercitantom, aby si pri uvažovaní žiadali od Pána „bolesť s Kristom prebolestným, skrušenosť s Kristom skrúšeným, slzy, vnútorné muky nad toľkými mukami, ktoré Kristus pretrpel za mňa“.³⁵

Robert Taft tvrdí, že to, k čomu sv. Ignác vedie svojich nasledovníkov, je hlboko zakorenené v veľkonočnom tajomstve a v perspektíve života s Kristom, ktorá je vlastná sv. Pavlovi.³⁶ Sv. Pavol vyjadruje svoje hlboké zjednotenie a život s Kristom vo viacerých svojich listoch: „Veď vieme, že náš starý človek bol s ním ukrižovaný.“ (Rim 6,6); „Lebo ako sa v nás rozmnožujú Kristove utrpenia, tak sa skrže Krista rozhojňuje aj naša útecha.“ (2Kor 1,5); „No tento poklad máme v hlinených nádobách, *aby mal Boh zvrchovanú moc, a nie my*.“ (2Kor 4,7); „Ale Boh, bohatý na milosrdenstvo, pre svoju nesmiernu lásku, ktorou nás miluje, hoci sme boli pre hriechy mŕtvi, *oživil nás s Kristom – milosťou ste spasení – a s ním nás vzkriesil*

³¹ POSVÄTNÁ KONGREGÁCIA OBRADOV, *Inštrukcia Inter Oecumenici. Ako správne používať Konštitúciu o posvätnnej liturgii*, Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2001, s. 9, čl. 6. Pôvodný text inštrukcie: AAS 56 (1964): 877–900.

³² Porov. Walerian BUGEL, „Sacrosanctum concilium – initium culmenque instaurationis Ecclesiae?: kontext i uwarunkowania historyczne wprowadzania reformy liturgicznej Soboru Watykańskiego II w warunkach czechosłowackich,“ *Liturgia sacra. Liturgia – musica – ars* 19, č. 2 [42] (2013): 317–335; Walerian BUGEL, „Specifika a úskali vytváření překladů liturgických textů pohledem teologa. Příspěvek k teoretickému rámci teorie translace bohoslužebných textů západní i východní tradice ve středoevropských slovanských jazycích,“ in *Liturgické jazyky v duchovnej kultúre Slovanov. Monotematický súbor štúdií*, ed. Peter Žeňuch – Peter Zubko et alii, Bratislava: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, 2017, s. 245–277.

³³ SVÄTÝ IGNÁC Z LOYOLY, *Duchovné cvičenia*, čl. 190–209, čl. 289–298.

³⁴ Tamže, čl. 218–229, čl. 299–312.

³⁵ Tamže, čl. 203.

³⁶ Porov. TAFT, „Liturgy in the life and mission of the Society of Jesus,“ in *Liturgy in a postmodern world*, ed. Keith Pecklers, London – New York: Continuum, 2006, s. 42.

a daroval nám miesto v nebi v Kristovi Ježišovi...” (Ef 2,4–6). Svoje bytostné zjednotenie s Kristom, ktorý za nás trpel, zomrel a vstal z mŕtvych, sv. Pavol napokon vyjadrí v Liste Galaťanom nasledovne: „Už nežijem ja, ale vo mne žije Kristus. Ale život, ktorý teraz žijem v tele, žijem vo viere v Božieho Syna, ktorý ma miluje a vydal seba samého za mňa“ (Gal 2,20).

Sv. Ignác vo svojej autobiografii opisuje viaceré udalosti, ktoré formovali jeho vzťah ku Kristovi. Jedna z takýchto udalostí sa udiala počas jeho cesty do Ríma v malom kostole v mestečku La Storta. O tejto skúsenosti sa vyjadril pomerne veľmi stručne:

Keď som bol jedného dňa v kostolíku, vzdialenom niekoľko míľ od Ríma a modlil som sa tam, pocítil som takú veľkú premenu vo svojej duši a tak jasne som videl, že ma Boh Otec pridružuje ku Kristovi, svojmu Synovi, že som sa neodvážil o tom vôbec pochybovať; bol som si istý, že ma Boh Otec skutočne pridružil k svojmu Synovi.³⁷

Podrobnejšie napísal o tejto mimoriadnej udalosti jeden z prvých Ignákových spoločníkov Diego Laínez v júli 1559:

Keď sme boli na ceste zo Sieny do Ríma, náš Otec dostával veľa duševných útech, zvlášť pri prijímaní Najsvätejšej sviatosti, ktorú prijímal každý deň z rúk magistra Favra alebo odo mňa, keďže my dvaja sme slúžievali svätú omšu a on neslúžil, iba prijímal.³⁸ Povedal mi, že sa mu zdá, akoby mu Boh vtlačil do srdca tieto slová: „Ego ero vobis Romae propitius.“³⁹ Keďže však Otec nevedel, čo majú znamenať tieto slová, poznamenal: „Neviem, čo sa s nami stane; možno že budeme v Ríme ukrižovaní.“ Potom druhý raz povedal, že sa mu zdá, akoby videl Krista s krížom na pleciah a vedľa neho Boha Otca, ktorý mu hovoril: „Chcem, aby si tohto prijal

³⁷ Sv. IGNÁC Z LOYOLY, *O sebe. Autobiografia sv. Ignáca z Loyoly*, s. 145, čl. 96.

³⁸ Hoci sv. Ignác už v tom čase bol kňazom, odkladal so slávením svojej prvej sv. omše. Táto prax odkladania prvej sv. omše v čase sv. Ignáca nebola zriedkavosťou. Dôvod, prečo sv. Ignác odkladal s primičnou omšou, uviedol vo svojej autobiografii nasledovane: „Rozhodol som sa, že keď budem kňazom, nebudem rok slúžiť omšu, ale budem sa pripravovať a prosiť Pannu Máriu, aby ma pridružila k svojmu Synovi.“ Svätý IGNÁC Z LOYOLY, *O sebe*, s. 145. Sv. Ignác bol vysvätený spolu so svojimi spoločníkmi 24. júna 1537 v Benátkach. Jeho svätiteľom bol biskup Negusanti. Sv. Ignác odkladal slávenie sv. omše až jeden a pol roka, čo udivovalo aj jeho spoločníkov. Zrejme mal nádej, že svoju prvú sv. omšu bude môcť sláviť vo Svätej zemi, čo sa ukázalo nereálne. Ignác napokon svoju prvú sv. omšu slúžil 25. decembra 1538 v rímskej Bazilike Panny Márie Snežnej (Santa Maria Maggiore) na oltári s jaslíčkami, v ktorých videl sprítomnenú Svätú zem. Porov. Sv. IGNÁC Z LOYOLY, *O sebe*, s. 147, pozn. 13.

³⁹ „Budem vám v Ríme milostivý.“

za svojho služobníka.“ A Ježiš ho prijal a povedal: „Chcem, aby si nám⁴⁰ slúžil.“ Odvtedy dostal veľkú úctu k menu Ježiš a chcel, aby sa kongregácia pomenovala „Spoločnosť Ježišova“.⁴¹

Prvotné „pridruženie sa ku Kristovi“ má však svoj počiatok vo sviatosti krstu, ktorý je prameňom života s Kristom. Z krstu pramení celý duchovný i liturgický život človeka. Bytostné „pridruženie sa ku Kristovi“ vyjadruje sv. Pavol obrazom „oblečenia sa do Krista“: „Lebo všetci, čo ste pokrstení v Kristovi, Krista ste si obliekli.“ (Gal 3,27)

Hoci sv. Pavol, podobne ako sv. Ignác, nepoužíval termín „liturgia“ v našom dnešnom zmysle, jeho vnímanie bohoslužby bolo spojené s identifikovaním sa s Kristom, ktorý seba obetoval za spásu človeka. Sv. Pavol hovorí o „duchovnej bohoslužbe“ v Liste Rimanom nasledovane: „Bratia, pre Božie milosrdenstvo vás prosím, aby ste svoje telá prinášali ako živú, svätú, Bohu milú obeť, ako svoju *duchovnú bohoslužbu*.“ (Rim 12,1)⁴² V tomto Pavlovom zmysle chápania bohoslužby môžeme rozpoznať aj východiská pre ignaciánske porozumenie bohoslužby.

Čo pre sv. Ignáca znamenala bohoslužba môžeme lepšie porozumieť vtedy, keď upriamime svoju pozornosť na pojem „služby“ a „misie“.⁴³ Hoci v jezuitských prameňoch dominuje predovšetkým dôraz na službu Božiemu slovu, existuje implicitný vzťah medzi kňazstvom a službou, medzi slovom a sviatosťou.⁴⁴ Pre sv. Ignáca autentická bohoslužba nie je viazaná iba na rituál, ale týka sa života a služby.

⁴⁰ Slovom „nám“ sa myslí Najsvätejšia Trojica.

⁴¹ Porov. „Monumenta Historica Societatis Jesu. Monumenta Ignatiana, Fontes narrativi de Sancto Ignatio,“ II, s. 133, in Sv. IGNÁC Z LOYOLY, *O sebe. Autobiografia sv. Ignáca z Loyoly*, s. 148.

⁴² Hlbšie porozumenie tohto citátu v kontexte liturgie podáva Angelo LAMERI, *Liturgia*, Assisi: Cittadella Editrice, 2013, s. 34–39.

⁴³ Porov. TAFT: „Liturgy in the life and mission of the Society of Jesus,“ s. 45.

⁴⁴ Porov. John W. O'MALLEY, „Priesthood, ministry, and religious life: some historical and historiographical considerations,“ *Theological Studies* 49 (1988): 239. Významný historik jezuitských prameňov John W. O'Malley SJ v spomínanom článku uvádza, že „hoci Ignác zaiste nachádzal pri sv. omši prameň veľkej osobnej zbožnosti, ... nikdy ju však nepovažoval za taký nástroj služby, ktorý by bol charakteristický pre jeho rád“. [„While Ignatius surely found in the Mass a source of great personal devotion... he never considered it as such an instrument of ministry peculiar to his order.“ (tamže, s. 238–239)] Toto tvrdenie zrejme vychádza z toho, že Ignác sv. omšu vnímal viac na rovine osobnej a individuálnej. Komunitný charakter slávenia Eucharistie bol pre Ignáca oveľa menej zjavný.

Ježiš v liturgii, podobne ako v *Duchovných cvičeniach* nie je iba historickým Ježišom minulosti, ale nebeský Veľkňaz, ktorý sa za nás neustále prihovára pred Otcovým trónom⁴⁵ a aktívne riadi život svojej Cirkvi.⁴⁶

Konštitúcia o posvätnéj liturgii *Sacrosanctum concilium* hovorí o aktívnej a dynamickej prítomnosti Krista vo svojom siedmom článku.⁴⁷ Vedomie živej prítomnosti Ježiša je súčasťou celej kresťanskej spirituality a liturgickej anamnézy.⁴⁸ Podobne ako v liturgii, tak aj v *Duchovných cvičeniach* sv. Ignáca, Ježišovo utrpenie, jeho smrť a zmŕtvychvstanie nie sú iba historickými udalosťami minulosti, ale sa sprítomňujú v súčasnosti.

František Kunetka hovorí, že „liturgia je slávenie, v ktorom skusujeme Božie zdieľanie v trojičnej dynamike, ktorá umožňuje, aby aj naša odpoveď chvály a vďaky bola touto dynamikou formovaná“.⁴⁹ Trojičný charakter liturgie je výrazne charakteristický aj v ignaciánskej spiritualite. Prejavuje sa vo vedomí prítomnosti zmŕtvychvstalého Krista, ktorý je aktívne prítomný vo svojej Cirkvi. O svojom vzťahu k Najsvätejšej Trojici sv. Ignác povedal vo svojej autobiografii nasledovne:

⁴⁵ Porov. „A kto ich odsúdi? Kristus Ježiš, ktorý zomrel, ba viac ktorý bol vzkriesený, je po pravici Boha a prihovára sa za nás?“ (Rim 8,34); „Ale keď prišiel Kristus, veľkňaz budúcich darov, cez väčší a dokonalejší stánok, nie urobený rukou, to jest nie z tohto stvoreného sveta, raz navždy vošiel do Svätyne, a to nie s krvou capov a teliat, ale so svojou vlastnou krvou, a tak získal večné vykúpenie. Lebo ak už krv capov a býkov a popol z jalovice pokropením poškvrnených posväcuje, aby boli telesne čisti, o čo viac krv Krista, ktorý *skrze večného Ducha sám seba priniesol Bohu na obeť bez poškvrny*, očistí nám svedomie od mŕtvych skutkov, aby sme mohli slúžiť živému Bohu.“ (Hebr 8,11–14)

⁴⁶ TAFT, „Liturgy in the life and mission of the Society of Jesus,“ s. 42 (vlastný preklad).

⁴⁷ „Na uskutočňovanie takého veľkého diela je Kristus stále prítomný vo svojej Cirkvi, najmä v liturgických úkonoch. Je prítomný v obete svätej omše jednak v osobe služobníka, lebo teraz službou kňazov prináša obeť ten istý, ktorý vtedy obetoval seba samého na kríži, no predovšetkým je prítomný pod eucharistickými spôsobmi. Svojou mocou je prítomný vo sviatostiach, takže keď niekto krstí, krstí sám Kristus. Prítomný je vo svojom slove, lebo to on sám hovorí, keď sa v Cirkvi číta Sväté písmo. Napokon, keď sa Cirkev modlí a spieva, je prítomný ten, ktorý prisľúbil: ‚Kde sú dvaja alebo traja zhromaždení v mojom mene, tam som ja medzi nimi‘.“ (Mt 18,20) DRUHÝ Vatikánsky koncil, *Sacrosanctum concilium*, čl. 7.

⁴⁸ POROV. KUNETKA, *Slavnost našeho vykoupení*, s. 29–37.

⁴⁹ KUNETKA, *Slavnost našeho vykoupení*, s. 109 (vlastný preklad).

Mal som veľkú nábožnosť k Najsvätejšej Trojici, a preto som sa každodenne jasne modlieval ku každej z troch osôb... Kedykoľvek sa modlím k Najsvätejšej Trojici, pocítujem veľkú nábožnosť.⁵⁰

Na formovanie prístupu k modlitbe a liturgii hodín mal rozhodujúci vplyv Ježišov príkaz o nepretržitej modlitbe:⁵¹ „Rozpovedal im podobstvo, ako sa treba stále modliť a neochabovať.“ (Lk 18,1) „Preto bdejte celý čas a modlite sa, aby ste mohli uniknúť všetkému tomu, čo má prísť, a postaviť sa pred Syna človeka.“ (Lk 21,36) Téma nepretržitosti modlitby s výrazmi ako „bez prestania“, „deň a noc“, „vždy“, „vytrvalo“, „v každom okamihu“, sú – v súvislosti s modlitbou – vo Svätom písme veľmi časté.⁵²

Tento postoj stálosti a nepretržitého formovania vzťahu a dialógu s Bohom našiel v ignaciánskej spiritualite svoje vyjadrenia, ako sú: „Boha hľadať a nachádzať vo všetkých veciach“ a „byť kontemplatívny v činnosti“. Podľa Williho Lamberta SJ: – „existuje veľa typických ignaciánskych slovných spojení, ale heslo: ‚Boha hľadať vo všetkých veciach‘ je skutočne základný princíp, na ktorom sa stavia všetko iné“.⁵³ Sv. Ignác napísal jednému spolubratovi, že študujúci sa majú

cvičiť v tom, aby hľadali Božiu prítomnosť nášho Pána vo všetkých veciach, napríklad v hovorení, v chodení, vo videní, vo vychutnávaní, v počúvaní, v myslení, vôbec vo všetkom, čo robia; veď predsa Boží majestáť je vo všetkých veciach svojou prítomnosťou, svojím pôsobením a svojím bytím.⁵⁴

V štvrtej časti *Stanov Spoločnosti Ježišovej*, kde sa – okrem iného – hovorí o vzdelaní a intelektuálnej formácii, tento postoj hľadania prítomnosti Boha je vyjadrený slovami: „V tom všetkom treba úprimne hľadať uctievanie a oslavenie Boha.“⁵⁵ Napokon aj jezuitské heslo *Ad maiorem Dei gloriam* – Všetko na väčšiu Božiu slávu – vyjadruje postoj stáleho a vytrvalého hľadania Boha, podobne ako to vyjadril sv. Pavol vo svojom Prvom liste

⁵⁰ Sv. IGNÁC Z LOYOLY, *O sebe. Autobiografia sv. Ignáca z Loyoly*, s. 66, čl. 28.

⁵¹ Porov. Matias AUGÉ, *Liturgia. Dejiny, slávenie, teológia, spiritualita*, Praha: Nakladatelství Paulínky, 2011, s. 211.

⁵² Porov. Sk 1,14; 2,42; 6,4; 10,2; 12,5; Rim 1,9nn; 12,12; 1Kor 1,4; Ef 1,16; 5,20; 6,18; Flp 1,3nn; Kol 4,2; 1Sol 1,2nn; 2,13; 5,17; 2Sol 1,11; 2,13; 2Tim 1,3 atď.

⁵³ Willi LAMBERT, *Z lásky ku skutočnosti. Základné heslá ignaciánskej spirituality*, (samizdatové vydanie) Trnava: CIS, 2009, s. 12.

⁵⁴ Sv. IGNÁC Z LOYOLY, „Duchovný list 206,“ in Willi LAMBERT, *Z lásky ku skutočnosti*, s. 12.

⁵⁵ *Stanovy Spoločnosti Ježišovej a doplňujúce normy*, s. 161, čl. 450.

Korintťanom: „Či teda jete, či pijete, či čokoľvek iné robíte, všetko robte na Božiu slávu.“ (1Kor 10,31)

3. JEZUITI A LITURGIA

Podobne ako vo vrcholnom stredoveku prevládlo monastické oficium nad katedrálňm, a tak sa stalo vzorovým oficiom pre ďalší vývoj liturgie hodín, čím dostala výrazne mníšsku pečať, tak aj „vzorové slávenie“ liturgie v kontexte rehoľných komunít bolo nezriedka spájané s mníšskym spôsobom života. Mníšske komunity boli však zamerané predovšetkým *ad intra*, na osobnú svätosť jej členov.⁵⁶ Vízia rehoľného spoločenstva sv. Ignáca však bola zameraná na službu bližným, čiže *ad extra*. Spoločnosť Ježišova bola založená

predovšetkým na to, aby sa venovala najmä obrane a šíreniu viery, duchovnému pokroku ľudí v kresťanskom živote a náuke verejnými kázňami, prednáškami a akoukoľvek inou *službou Božieho slova*, duchovnými cvičeniami, vyučovaním detí a nevzdelaných ľudí v kresťanskej náuke, ako aj poskytovaním duchovnej útechy veriacim v Krista pomocou *spovedania a vysluhovaním iných sviatostí*.⁵⁷

Už v samotnom znení v tejto *Formule rehoľného zriadenia Spoločnosti Ježišovej* môžeme vnímať poslanie jezuitov, ktoré od samého začiatku bolo spojené so službou Božieho slova a s vysluhovaním sviatostí. Toto poslanie teda súviselo aj s liturgickým slávením.

Napriek tomu, že liturgické slávenia boli integrálnou súčasťou života a poslania Spoločnosti Ježišovej, predsa dôkladnejšie pestovanie liturgie bolo často spájané s mníšskym spôsobom života, čo spôsobovalo určité nedorozumenia. Na tento polemický aspekt reagoval aj generálny predstavený Spoločnosti Ježišovej Jean-Baptiste Janssens⁵⁸ vo svojich *Poky-*

⁵⁶ 16. kánon Prvého lateránskeho koncilu z roku 1123 zakazoval mníchom, aby sa angažovali v službe „navonok“. Tento druh služby spadal do kompetencie biskupov a kňazov. Mnísi sa mali venovať činnosti v dome a predovšetkým modlitbe. Porov. TAFT, „Liturgy in the life and mission of the Society of Jesus,“ s. 44–45.

⁵⁷ „Formula rehoľného zriadenia Spoločnosti Ježišovej, schválená a potvrdená pápežom Júliusom III. (1550),“ čl. 1, in *Stanovy Spoločnosti Ježišovej a dopĺňujúce normy*, s. 26.

⁵⁸ Páter Jean-Baptiste Janssens bol generálnym predstaveným Spoločnosti Ježišovej v rokoch 1946–1964.

noch a nariadeniach o formácii našich v posvätnnej liturgii.⁵⁹ Páter Janssens považoval za potrebné ubezpečiť jezuitov, že môžu zahnať

akékoľvek obavy, že kultiváciou posvätnnej liturgie v duchu Cirkvi by sa odklňali od ducha nášho svätého zakladateľa, alebo že by prijímali mníšske formy, ktoré [sv. Ignác] odmietol pre apoštolské pohnútky.⁶⁰

Páter Janssens, hneď na začiatku *Pokynov a nariadení*, vyjadruje želanie XXX. generálnej kongregácie Spoločnosti Ježišovej, aby jezuiti v duchu Cirkvi prijali tie ustanovenia, ktoré sa týkajú liturgie, aby od počiatku rehoľného života a v celom jeho priebehu nadobúdali a plnšie porozumeli posvätnnej liturgii a aby tak boli, v *duchu svätého zakladateľa sv. Ignáca*, schopní lepšie „slúžiť nášmu Pánovi a jeho Neveste, Cirkvi“.⁶¹ Keďže v roku 1958 Kongregácia pre obrady promulgovala inštrukciu o posvätnnej hudbe a liturgii,⁶² generálny predstavený Spoločnosti Ježišovej zdôrazňoval predovšetkým osobitný akcent na aktívnu účasť na liturgii.

Na aktívnu účasť veriacich počas liturgických slávení upozornil aj predchodca pátra Janssena, generálny predstavený jezuitov páter Włodimir Ledóchowski SJ,⁶³ vo svojich listoch *De sacra liturgica pro nostra vitae ratione peragenda*⁶⁴ a *De spiritu sacrae liturgiae in nostris templis et operibus in Italia impensius promovendo*,⁶⁵ v ktorom zdôraznil nasledovné:

Svätá stolica uprednostňuje a podporuje každú zdravú iniciatívu, ktorá má v medziach cirkevných zákonov a tradícií tendenciu napomáhať čoraz dôvernejšej účasti veriacich na liturgickom živote Cirkvi. My, podľa ducha nášho vlastného povolania,

⁵⁹ JANSSENS, „De nostrorum in sacra liturgia institutione instructio et ordinatio“, *Acta Romana Societatis Jesu*, č. 13 (1959): 638–675. Pre pomenovanie tohto dokumentu budem následne uvádzať *Pokyny a nariadenia*.

⁶⁰ JANSSENS, „De nostrorum in sacra liturgia institutione instructio et ordinatio“, čl. 6, s. 645 (vlastný preklad).

⁶¹ POROV. JANSSENS, „De nostrorum in sacra liturgia institutione instructio et ordinatio“, čl. 1, s. 638.

⁶² POSVÄTNÁ KONGREGÁCIA OBRADOV, „Instructio de musica sacra et Sacra Liturgia“, *Acta Apostolicae Sedis* 50 (1958): 630–663.

⁶³ Páter Włodimir Ledóchowski bol generálnym predstaveným Spoločnosti Ježišovej v rokoch 1915–1942.

⁶⁴ LEDÓCHOWSKI, „De sacra liturgia pro nostrae vitae ratione accurate peragenda“, *Acta Romana Societatis Jesu*, č. 3 (1922): 475–476.

⁶⁵ LEDÓCHOWSKI, „De spiritu sacrae liturgiae in nostris templis et operibus in Italia impensius promovendo“, *Acta Romana Societatis Jesu*, č. 7 (1932): 227–232.

musíme so všetkou starostlivosťou podporovať aj najmenšie pranie Apoštolskej stolice. Nemôžeme zostať ľahostajní k tomuto hnutiu, ale musíme spolupracovať celým svojim srdcom a všetkými prostriedkami, ktoré máme k dispozícii.⁶⁶

Páter Ledóchowski, podobne ako páter Janssens, sa odvoláva na *ducha zakladateľa* alebo na *ducha nášho vlastného povolania*, pre ktorého je charakteristické spolucítenie a zmyšľanie s Cirkvou. Toto zmyšľanie je v *Duchovných cvičeniach* sv. Ignáca vyjadrené v osemnástich pravidlách.⁶⁷ Ako sme to naznačili v prvej časti štúdie, vzhľadom na stav liturgie v 16. storočí, sv. Ignác nevnímal liturgiu rovnakým spôsobom, ako to bolo v období liturgického hnutia 20. storočia, keď písali svoje listy generálni predstavení Spoločnosti Ježišovej, Włodimir Ledóchowski a Jean-Baptiste Janssens, alebo ako Cirkev vníma liturgiu po Druhom vatikánskom koncile. Keďže Cirkev v 16. storočí nevnímala komunitný charakter liturgie, aktívnu účasť veriacich na liturgických sláveniach, alebo úlohu liturgickej hudby tak, ako ich vnímame dnes, sv. Ignác – ako človek svojej doby – prirodzene, prijímal porozumenie liturgie, ktoré bolo charakteristické pre Cirkev vtedajšej doby. „Duch zakladateľa“ Spoločnosti Ježišovej, ktorého zdôrazňujú generálni predstavení, však nie je staticky viazaný na 16. storočie, ale je úzko spojený so zmyšľaním s Cirkvou a toto *sentire cum Ecclesia* sa dynamicky vyvíja s rozvojom Cirkvi a jej liturgie. Dôležitá otázka pre dnešných jezuitov nespočíva v tom, aký postoj k liturgii mal sv. Ignác v 16. storočí, ale aký postoj by zaujal dnes po Druhom vatikánskom koncile, keď je výrazne zdôraznená aktívna účasť veriacich na liturgických sláveniach, komunitný charakter liturgie, dôležitosť integrálnej súčasti hudby na liturgických sláveniach atď.

Generálny predstavený Spoločnosti Ježišovej páter Jean-Baptiste Janssens vo svojich *Pokynoch a nariadeniach* poukazuje na dôležitú zmenu v pohľade na liturgiu, ktorá je integrálnou súčasťou verejnej bohoslužby celého tajomného tela Kristovho.⁶⁸ Páter Janssens, vychádzajúc z encykliky pápeža Pia XII. *Mediator Dei*, zdôrazňuje, že liturgia nie je aktivitou jednotlivca alebo privilegovanej skupiny ľudí, ale na nej majú účasť všetci veriaci. Liturgia sa tak neobmedzuje na monastické formy slávania, ale

⁶⁶ Tamže, s. 227.

⁶⁷ SVĚTÝ IGNÁC Z LOYOLY, *Duchovné cvičenia*, s. 159–163, čl. 352–370. Viac o zmyšľaní s Cirkvou, pozri: Susan K. Wood, „Thinking and Feeling with the Church (*Sentire cum Ecclesia*)“, *Ecclesiology* 15, č. 1 [15] (2019): 3–6.

⁶⁸ POROV. JANSSENS, „De nostrorum in sacra liturgia institutione instructio et ordinatio,“ s. 644.

celé spoločenstvo Cirkvi je pozvané k vedomej a aktívnej účasti.⁶⁹ Liturgické slávenia sú teda aj pre jezuitov miestom apoštolátu a priestorom pre službu „duchovného pokroku ľudí v kresťanskom živote“.⁷⁰

V minulosti bolo známe slovné spojenie *jesuita non cantat* – jezuita ne-spieva. Toto vyjadrenie zrejme vychádza zo skutočnosti, že sv. Ignác si neželal, aby jezuiti v chóre spievali liturgiu hodín, ako to bolo zvykom v monastickom spôsobe života. To však neznamená, že by hudba bola nepovšimnutá v živote jezuitov a ich apoštolskom pôsobení. Thomas Culley SJ vo svojej knihe *Jesuits and Music* poukazuje nato, že hudba zohrávala dôležitú úlohu pri formácii v jezuitských kolégiách a bola súčasťou riadneho *curriculum*.⁷¹

Osobitne dôležitým kolégiom bolo Rímske kolégium, ktoré založil sv. Ignác v roku 1551. V rokoch 1566–1571 v tomto kolégiu pôsobil Giovanni Pierluigi da Palestrina. Po odchode Palestrinu jeho miesto v Rímskom kolégiu nahradil významný španielsky skladateľ Tomás Luis de Victoria, ktorý od roku 1573 pôsobil aj v nemeckom kolégiu *Pontificium Collegium Germanicum*, ktoré v roku 1552 založil sv. Ignác pre nemeckých študentov pripravujúcich sa na kňazstvo.⁷² Pápež Gregor XIII. venoval tomuto kolégiu aj Palazzo di San Appolinare a o dva roky neskôr k nemu pričlenil aj Kostol sv. Apolinára. Ten istý pápež, v roku 1580, pripojil k nemeckému kolégiu aj maďarské kolégium, *Collegium Hungaricum*, a vzniklo tak *Pontificium Collegium Germanicum et Hungaricum de Urbe* alebo Kolégium *Germanicum et Hungaricum*.

V rokoch 1629–1674 v Kolégiu *Germanicum et Hungaricum*, ako aj v Kostole sv. Apolinára pôsobil ďalší významný skladateľ Giacomo Carissimi, ktorý v roku 1637 bol vysvätený za kňaza. Carissimi učil hudbu v kolégiu, ale aj privátne. Jedným z jeho žiakov bol aj Marc-Antoine Charpentier, ktorý pôsobil v jezuitskom kostole v Paríži v 80. rokoch 17. storočia. Ku ďalším významným skladateľom, ktorí spolupracovali s jezuitmi, patrili aj Wiliam Byrd. Jezuiti nielen spolupracovali s význam-

⁶⁹ „Aj tých treba pochváliť, čo sa snažia uskutočniť to, aby liturgia aj navonok bola posvätným úkonom, na ktorom sa skutočne zúčastňujú všetci prítomní...“ Pius XII., „*Mediator Dei*,“ s. 56.

⁷⁰ „Formula rehoľného zriadenia Spoločnosti Ježišovej, schválená a potvrdená pápežom Pavlom III.,“ čl. 1. Porov. JANSSENS, „*De nostrorum in sacra liturgia institutione instructio et ordinatio*,“ čl. 6, s. 644.

⁷¹ Thomas D. CULLEY, *Jesuits and Music*, Rím: Historický inštitút Spoločnosti Ježišovej, 1970.

⁷² V roku 1574 bol aj Tomás Luis de Victoria vysvätený za kňaza.

nými skladateľmi svojej doby, ale niektorí z nich boli aj skladateľmi, ako napríklad Domenico Zipoli, ktorý pôsobil nielen v Európe, ale aj na misiách v Južnej Amerike.⁷³

Hudobný život v jezuitských kolégiách a kostoloch sa netýkal iba významných európskych centier. V rokoch 1855–1911 v bratislavskom jezuitskom Kostole Najsvätejšieho Spasiteľa pôsobil mužský zbor študentov Inštitútu pre kresťanskú filozofiu, ktorí boli členmi Spoločnosti Ježišovej.⁷⁴

Pre rozvoj spevu v liturgii v 16. a 17. storočí hrali dôležitú úlohu tzv. *kancionály*. Do ich tvorby sa aktívnym spôsobom zapojili jezuiti nielen v Európe, ale aj v USA.⁷⁵ Prvým katolíckym tlačeným spevníkom na Slovensku bol *Cantus Catholici*, ktorý v roku 1655 zostavil jezuita Benedikt Szöllösi.⁷⁶

Jezuiti boli aktívni v oblasti hudby nielen v období 16.–17. storočia, ale vstúpili aj do obnovy liturgickej hudby po Druhom vatikánskom koncile. K najvýznamnejším jezuitom a skladateľom patrí Joseph Gelineau SJ, ktorý je považovaný za priekopníka pokoncilovej liturgickej hudby.⁷⁷ Medzi ďalších jezuitov – skladateľov patria: James Quinn (Škótsko), Didier Rimaud (Francúzsko), Manoling Francisco (Filipíny), Christopher Willcock (Austrália), Cristóbal Fones (Čile), John Foley (USA), Roc O'Connor (USA) a ďalší.⁷⁸

⁷³ Porov. Francis J. GUENTNER, „Jesuits and the history of sacred music,“ *Company. A Magazine of the American Jesuits* 1, č. 4 (1984): 22–23.

⁷⁴ Porov. Vlastimil DUFKA – Ladislav SCHLEICHER, „Veni Creator,“ úvodný text k CD *Veni Creator*, Bratislava: LUX media, 1998. Jezuiti veľmi aktívne pôsobili aj v Čechách. Porov. Magdaléna JACKOVÁ, *Divadlo jako škola ctnosti a zbožnosti. Jezuitské školské drama v Praze v první polovině 18. století*, Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2011; Vít ASCHENBRENNER, *Hudebně-liturgický provoz jezuitské koleje v Klatovech v 18. století*, Praha – Plzeň: Západočeská univerzita Plzeň – Scriptorium, 2013.

⁷⁵ Porov. GUENTNER, „Jesuits and the history of sacred music,“ s. 23.

⁷⁶ Porov. DUFKA, *Il canto sacro del XVII secolo e il Cantus Catholici (1655)*, Waszawa: Wydawnictwo Naukowe Collegium Bobolanum, 2019.

⁷⁷ Porov. Philippe ROBERT, *Joseph Gelineau pionnier du chant liturgique en français*, Turnhout: Brepols Publishers, 2004.

⁷⁸ Porov. John F. BALDOVIN, „Preface,“ in DUFKA, *Il canto sacro del XVII secolo e il Cantus Catholici (1655)*, s. 12; porov. Félix ZABALA LANA, *Músicos jesuitas a lo largo de la historia*, Bilbao: Mensajero, 2008.

ZÁVER

V tejto štúdii sme poukázali na niektoré historické skutočnosti, ktoré formovali vzťahy medzi ignaciánskou spiritualitou a „duchom liturgie“. Mnohé nedorozumenia však pramenili z neznalosti dejín liturgie alebo z ignorovania „ducha“ zakladateľa Spoločnosti Ježišovej a jeho nasledovníkov.

V minulosti jestvovali polemiky medzi liturgiou a duchovným životom.⁷⁹ Tieto polemiky sú v súčasnosti prekonané a „duch liturgie“ môžeme rozpoznávať aj v autentickom prežívaní ignaciánskej spirituality. Liturgická spiritualita, ktorá je spiritualitou Cirkvi,⁸⁰ a ignaciánska spiritualita nestoja v protiklade, ale sa navzájom komplementárne dopĺňajú. Podľa slov Matiasa Augé, „rozkol medzi liturgiou a spiritualitou nemá v súčasnosti konkrétnych protagonistov a nejestvujú také publikácie, ktoré by živili polemiky“.⁸¹

Okrem krátkeho historického pohľadu na stav liturgie na konci stredoveku a v období života sv. Ignáca bolo naším cieľom poukázať na vzájomné prepojenia medzi teologickými rozmermi liturgie a ignaciánskou spiritualitou a na vzťah medzi životom jezuitov a liturgiou, najmä vo svetle oficiálnych dokumentov generálnych predstavených Spoločnosti Ježišovej. Generálni predstavení jezuitov Włodimir Ledóchowski a Jean-Baptiste Janssens sa jasne odvolávajú na „ducha zakladateľa“, pre ktorého je charakteristické „spolúčenie s Cirkvou“. Jean-Baptiste Janssens vo svojich *Pokynoch a nariadeniach* napísal pomerne radikálne vyjadrenie, že „kto nemá rád liturgiu Cirkvi, nemá správne rád ani samotnú

⁷⁹ Matias Augé vo svojej knihe *Liturgická spiritualita* poukazuje na tri známe spory: „spor o postavenie, ktoré prináleží liturgii v duchovnej obnove Cirkvi, medzi benediktínskym mníchom belgického opátstva Maredsous M. Festugièreom a jezuitom J. J. Navatelom; nehody medzi benediktínskou školou v Maria Laach u O. Caselom a I. Herwegenom na jednej strane a R. Guardinim a inými autormi na druhej strane, o takzvanej objektívnej a subjektívnej nábožnosti (1925–1947); neskoršia polemika o vzťahoch medzi liturgiou a mystikou, ktorej hlavnými protagonistami boli manželia Jacques a Raïsa Maritainovci, proti ktorým sa postavil medzi inými benediktín C. Vaggagini“. Matias AUGÉ, *Liturgická spiritualita. Prineste svoje telá ako živú, svätú, Bohu milú obeť*, Trnava: Dobrá kniha, 2001, s. 12.

⁸⁰ Porov. AUGÉ, *Liturgická spiritualita*, s. 86–101.

⁸¹ Tamže, s. 13.

Cirkev“.⁸² Hoci tieto *Pokyny a nariadenia* boli publikované 25. decembra 1959, teda krátko pred Druhým vatikánskym koncilom, páter Janssens v nich zdôraznil niektoré témy, ktoré sa neskôr objavili aj v konštitúcii o posvätnnej liturgii *Sacrosanctum concilium*, ako boli: potreba vnútornej ako i vonkajšej aktívnej účasti na liturgii a dôležitosť hudby v liturgii. *Pokyny a nariadenia* zdôrazňujú potrebu formácie v oblasti liturgickej spirituality, ako aj hudby a vyzdvihujú, že schopnosť dobre sláviť liturgiu je súčasťou apoštolátu jezuitu.

Hoci v minulosti bola liturgická formácia medzi jezuitmi menej zdôrazňovaná, snahou univerzálnej Spoločnosti Ježišovej je aj rozvoj liturgického života, ako o tom hovorí preambula *Jungmannovej spoločnosti*:

Jungmannova spoločnosť (Jungmann Society) je medzinárodné profesionálne združenie jezuitov s akademickým vzdelaním a odbornými znalosťami v oblasti liturgie a príbuzných umení. Bola založená ako odpoveď Spoločnosti Ježišovej na naliehavú výzvu Cirkvi pre novú evanjelizáciu mnohých kultúr sveta prostredníctvom bohoslužieb, vzdelania a dialógu. Jej cieľom je podporovať obnovu liturgického života Cirkvi, ako ústredný rozmer jej poslania účinne hlásať evanjelium v dnešnom svete.⁸³

The Society of Jesus and Liturgy

Keywords: Jubilee Year; Society of Jesus; St. Ignatius; Liturgy; Spirituality; Liturgical Theology; Spiritual Exercises; Music; Jungmann Society

Abstract: The stimulus for the present study is the Jubilee Ignatian Year, which will take place between 20 May, 2021 and 31 July, 2022. During this Jubilee Year, the Society of Jesus will commemorate the 500th anniversary of the injury of St. Ignatius in the battle of Pamploña and his conversion, as well as the 400th anniversary of the canonization of St. Ignatius. The study points to the historical facts that shaped the relationship between the liturgy and Ignatian spirituality. In addition to a brief historical overview of the state of the liturgy at the end of the Middle Ages and during the life of St. Ignatius, our aim was to highlight the interrelationships between the theological dimensions of the liturgy and Ignatian spirituality and the relationship between the life of the Jesuits and the liturgy, especially in the light of the official documents of the General Superiors of the Society of Jesus, Włodimir Ledóchowski and Jean-Baptiste Janssens. "*Sentire cum Ecclesia* – to think with the Church", which is

⁸² „Qui enim Liturgiam ecclesiasticam non amat, Ecclesiam ipsam non recte amat.“ JANSSENS, „De nostrorum in sacra liturgia institutione instructio et ordinatio,“ čl. 2, s. 640.

⁸³ Porov. <http://jungmannsociety.org/en/> (vlastný preklad) [cit. 14. 2. 2021].

an important challenge to the life and work of the Jesuits in today's world, is an important dimension of Ignatian spirituality.

Mgr. Vlastimil Dufka SJ, SL.D
Katedra pastorálnej teológie, liturgiky
a kánonického práva
TF Trnavskej univerzity
Kostolná 1, P. O. Box 173
814 99 Bratislava
vlastimil.dufka@truni.sk